

POETIC HOMEPLACES

Reflections and conversations on Muslim subjectivity in spoken word and poetry

MEHEK MUFTEE

Keywords

Spoken word, poetry, subjectivity, Muslim women, homeplace

Abstract

The last decade saw a renaissance of the artform called spoken word poetry through several spoken word projects in the suburbs of Swedish cities. A group of women who have been prominent in using these platforms as a way to highlight their voices and stories are young Muslim women from primarily socioeconomically disadvantaged suburbs. This article focuses on a few of these voices. Based on a multimodal methodology including interviews with poets and readings of their work, this article sets out to understand how the young women use their poetry to formulate their subjectivity and issues that matter to them. The poets and spoken word artists can be seen as knotworkers who use various platforms and tools in order to share their stories and reflections. The study shows how spoken word platforms have played an important role in creating a space where young poets find creative homeplaces and craft their own positions as poets and the kind of poetry they want to engage in. Through personal experiences and stories, the poets bind together several societal issues such as antiblack racism, antimuslim racism, classism, and patriarchy. Muslim subjectivity is articulated through the use of language and certain religious definitions such as references to prayers. Poetry is also used as a way to create feminist archives of missing stories. This study also highlights how double consciousness is at work where the poets reflect on certain difficult topics and how they chose to engage with them through their writing.

Original article; received: 25/05/2022; accepted: 14/11/2022; published: 06/01/2023.

Corresponding author email: mehek.muftee@cemfor.uu.se

Copyright: © 2022 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: *Tidskrift för genusvetenskap* 2022, 43(1): 27–48

<http://dx.doi.org/10.55870/tgv.v43i1.10348>

Den här artikeln är baserad på läsningar och samtal med en grupp poeter och spoken word-poeter och handlar om hur de bland annat formulerar och ger uttryck för en muslimsk subjektivitet genom sitt skrivande och framträdanden. Artikeln visar på vikten av olika slags kollektiva sammanhang så kallade *homeplaces* som fungerar som forum för samtal, stöd och ibland motstånd.

POETISKA HOMEPLACES

Reflektioner och samtal om muslimsk subjektivitet inom spoken word och poesi

MEHEK MUFTEE

Introduktion

Den här texten handlar om en grupp muslimska kvinnor som skriver poesi. En kall februaridag besökte jag mötesplatsen Agora i Skäggetorp som är en förort till Linköping för att se spoken word-monologen *Reflekterad olydnad*. Min nyfikenhet inför föreställningen bottnade dels i det faktum att fler muslimska kvinnor under senare år kommit att använda olika konstuttryck för att berätta om sina liv och erfarenheter och dels i hur frågor kring att navigera och förhålla sig till idéer om svenskhet och muslimskhet varit en del i min egen uppväxt i Linköping i en muslimsk familj som migrerat från Pakistan. Att en ny generation muslimska kvinnor i Sverige kommit att genom konsten ta sig an dessa frågor väckte både nyfikenhet och intresse. En specifik konstgenre inom vilken flera kvinnor kommit att synas var poesin och framförallt spoken word-poesin. Farhiya Feysal var en av dessa röster. Den kvällen tog hon plats på scenen i Skäggetorp. En röst från publiken ropade *salaam aleikum*. Feysal log och svarade *waleikum salaam* för att sen påbörja framträdandet. Under den en timme långa föreställningen varvade Feysal monologen mellan erfarenheter, familjehistoria och reflektioner kring att växa upp som somalisk flicka i Sverige.

Feysal är en av fler unga muslimska kvinnor som under senare år kommit att uppmärksammas offentligt för sin poesi. Den här texten handlar om några

sådana röster. Genom läsningar av sex poeter och spoken word-artisters dikter samt samtal vill jag förstå hur poeterna använder sitt skrivande och sina framträdanden för att skapa utrymme för att göra sina röster hörda. Vilka teman lyfter de fram och på vilket sätt framträder deras muslimska subjektivitet? Jag kommer även att visa hur poeternas arbeten kan förstås som ett motstånd mot rådande stereotypa diskurser om muslimskhet.

Konstens roll för minoritetsröster och motståndets poesi

Konst i alla dess former har alltid spelat en central roll i uppmärksammandet av sociala orättvisor, inte minst bland marginaliserade samhällsgrupper (Cho och Henders 2014). Inom kritisk teoribildning såsom *critical race theory* har konsten exempelvis varit viktig för förståelsen av marginaliserade gruppers erfarenheter och motstånd mot förtryckande samhällsstrukturer. Patricia Hill Collins (2000) har lyft fram hur sång, dans, poesi och teater spelat en central roll för afroamerikanska kvinnors självdefinieringsprocess, en process Collins definierar som förhandlingen mellan hur man själv uppfattar sig och samhällets objektivering. Dessa kreativa uttrycksformer menar Collins kan förstås som ett sätt att samla kraft för att orka med den kamp som krävs i en rasistisk kontext men också ett led i att göra motstånd mot det hon kallar för *controlling images* (och som jag i det följande översätter till negativa stereotyper). Ett centralt begrepp jag använder mig av i den här texten är *homeplace*. Begreppet användes ursprungligen av bell hooks (1990) för att visa på vikten av miljöer där den afroamerikanska befolkningen kunde ge och få omsorg och bekräftelse, känna trygghet och samla kraft i en förtryckande samhällskontext. Den ursprungliga referensen görs till familjen och den egna communityn men begreppet kan också användas för att förstå vikten av rum där människor med liknande erfarenheter kommer samman för att bekräfta och ge varandra utrymme att uttrycka sin subjektivitet.

Med utgångspunkt i en fenomenologisk analys av rasifiering introducerade WEB Du Bois (1989 [1903]) begreppet *double consciousness* (dubbelt medvetande). Begreppet kan förstås som ett slags dubbelt seende där människan ständigt är medveten om hur majoritetssamhället ser på en. Det utvecklades för att förstå hur rasistiska strukturer under 1800- och 1900-talets USA kom att påverka forandets av afroamerikaners subjektivitet. Det fenomenologiska perspektivet handlar om att förstå hur rasifierade subjekt skapas inom rasistisk och kolonial samhällskontext. Linda Alcoff (1999) menar att ett subjektivistiskt fokus som utgår ifrån människors erfarenheter av rasifiering kan få oss att förstå hur förkroppsligade dessa upplevelser och erfarenheter är. Fokus på levda erfarenheter öppnar dessutom upp för möjligheten att synliggöra agens

och motstånd. Enligt Du Bois är det dubbla medvetandet både en slags ”börda” och ”gåva”. En tillvaro där man ständigt reflekterar över hur man uppfattas av andra kan skapa en känsla av alienation. Alcoff lyfter fram hur rasifierande processer kan leda till en negativ kroppsuppfattning. Men Du Bois och senare även Alcoff har även argumenterat att det alltid finns potential för att skapa nya sätt att uttrycka sin subjektivitet på. Ett subjektcentrerat perspektiv kan visa på komplexitet vilket möjliggör att kunna se förhandlingar såväl som motstånd mot rasifieringsprocesser (Alcoff 1999). Detta är en viktig del av föreliggande studie där poeterna genom skrivande, framträdanden och samtal navigerar och skapar rum och potential för förändring.

Begreppet dubbelt medvetande har senare använts för att förstå hur minoriteter även bortom den amerikanska kontexten erfar och förhåller sig till exkluderande strukturer. Med utgångspunkt i begreppet har exempelvis Nasar Meer (2010) utvecklat *muslim consciousness* för att förstå hur muslimer inom en brittisk samhällskontext med antimuslimsk rasism navigerar och formulerar sin subjektivitet. Utgångspunkten är att muslimer rasifieras, men förutom hudfärg sker rasifieringen även på basis av klädsel, språk, kultur och normer (Meer och Modood 2010). I en europeisk inklusive svensk kontext har denna process inte sällan baserats på polariserande debatter kopplade till ämnen såsom jämställdhet, sekularism, mångkultur, terrorism och säkerhet (Meer 2010; Gardell 2010), men den tar sig även konkreta uttryck genom diskriminering och våld mot framförallt synliga muslimer (Abdullahi 2016).

Genom att studera muslimska kvinnors subjektskapande processer i Egypten visade Saba Mahmood (2005) hur agens är ett historiskt och kulturellt situerat förändringsarbete som sker i relation till samhällskontexten såväl som en själv. Mahmoods arbete slog ett slag för att undvika dikotoma förståelser av å ena sidan religiös muslimsk subjektivitet likställd med passivitet och undergivenhet och å andra sidan icke-religiositet som uttryck för frihet och agens. Muslimska kvinnors religiösa praktiker skulle förstås i sin egen rätt. Sedan dess har diskussioner kring det så kallade *pious turn* lett till att framhäva vikten av att lyfta olika former av motstånd och det inkonsekventa och komplexa. Föreliggande studie situerar sig framförallt inom den feministiska forskningen om muslimska kvinnors livsvärld och erfarenheter som rör sig bortom dikotomier som religiös-sekular (se Farahani 2017; Sameh 2020 för vidare diskussion). Enligt Meer (2010) bör muslimsk identitet inom västerländsk kontext förstås som något som i högsta grad påverkas och utvecklas i relation till den rådande antimuslimska kontexten. För människor som befinner sig i en samhällskontext där delar av deras identitet inte ses som självklar kan reflektioner kring just den identiteten bli oundviklig.

Spoken word-poesi

Den här textens fokus ligger framförallt på de sociala dimensionerna av att skriva och framföra poesi. En genre som i högsta grad kan ses som relationell är spoken word-poesin. Med rötter i Harlem Renaissance, Black Arts Movement och influerad av hiphop har genren använts som ett led i att framhäva marginaliserade grupper berättelser och erfarenheter samt lyfta samhällsrelaterade till framförallt rasism och klass (Krishnamurti 2014; Chepp 2012). Under senare år har spoken word-poesin, inte minst genom en vid kommersiell spridning, blivit populär även bland minoritetsgrupper utanför den nordamerikanska kontexten.

Spoken word-poesin har ibland kritiserats för att den inte är tillräckligt språkligt förfinad, och för att den enbart berör vissa ämnesområden. Krishnamurti (2014) vänder sig mot kritiken och menar att spoken word-poesin bör förstås som delvis en annan typ av praktik än poesi i traditionell mening. Snarare än den skrivna poetiska formen ligger fokus främst på förmågan att knyta an till sin publik på ett emotionellt plan. Krishnamurti (2014) menar att genren med fokus på det talade ordet både historiskt och i nutid varit en viktig plattform för unga från minoritetsgrupper att hitta en plats för att uttrycka sin subjektivitet. Spoken word-poesi utgår därmed ofta från personliga berättelser och lyfter samtidigt samhällsrelaterade orättvisor (Chepp 2012). Spoken word-event fungerar därmed även som community-byggande rum vars kraft inte bör underskattas.

I en studie om spoken word-scener i Kalifornien visar Walkington (2021) hur afroamerikanska och latinamerikanska poeter med arbetarklassbakgrund använder plattformarna för att lyfta och dela smärta som åsamkas av strukturellt förtryck. Genom att analysera den poesi som framförs vid open mic-event visar Walkington hur plattformarna fungerar som rum där poeterna och de som lyssnar kan läka tillsammans. Andra studier har lyft fram hur poesi bland minoritetsgrupper fungerar som ett sätt att skapa motberättelser (Curwood och Jones 2022). En del tidigare studier har lyft just muslimska kvinnors poesi inom en västerländsk diaspora-kontext där teman som rättvisa, migration och motstånd mot rasism och förtryck varit gemensamma nämnare (Oumlili 2013; Sinno 2017, Krishnamurti, 2012). Oumlili lyfter exempel på hur poeterna *talk back* (talar tillbaka) mot diskurser genom att skapa feministiska arkiv av *missing stories*, det vill säga att lyfta berättelser och erfarenheter som man tycker saknas (Oumlili 2013).

Metodreflektion

Den här texten ingår i projektet *En studie om muslimska kvinnors erfarenheter av islamofobi och deras arbete med konst och aktivism* (projektnummer 2019-03337).

Ett delsyfte har varit att förstå hur muslimska kvinnor använder konst för att formulera och uttrycka sin subjektivitet. Initialt utgick jag från konst i bred bemärkelse vilket innebar att jag tog del av utställningar, föreställningar, spoken word-event och performance. På grund av pandemin, under vilken merparten av det här projektet har bedrivits, blev tillfällen för deltagande på live-event få och boksamtal, poesiuppläsningar och event förflyttades istället online. Jag har även läst skönlitteratur och diktsamlingar skrivna av muslimska kvinnor som kommit under senare år.

Under 2010-talet har spoken word-poesin fått en slags renässans i Sverige, framförallt i förorten. Konstformen har blivit en viktig plattform för den kreativitet som formats och kommit till uttryck i ofta stigmatiserade och sociokulturellt marginaliserade områden (Sernhede med flera 2019). Ett flertal muslimska kvinnor har kommit att delta i spoken word-tävlingar och event med sin poesi och för flera har det varit en språngbräda till att fortsätta med sin konst. De poeter vars arbeten jag tagit del av och samtalat med har jag kommit i kontakt med genom att ha tagit del av deras dikter eller performance i något sammanhang. Vidare blev jag ofta tipsad om andra poeter och spoken word-artister under mina samtal med poeterna.

Samtalen med poeterna har varit en till två timmar långa och haft en öppen karaktär. Jag har ställt några öppna frågor men poeterna har fått tala ganska fritt om sitt arbete, skrivandet, poesi och tankar kring identitet och tro. I flera fall har jag återkommit till dem med följdfrågor. Inför våra samtal har samtliga poeter samtyckt till användandet av materialet i publikationer. Ibland när jag återkommit med följdfrågor har poeterna velat tydliggöra eller utveckla sina resonemang, vilket de då fått göra. Då analysen rör sig kring både samtalen och poeternas verk har det varit komplicerat att arbeta med avidentifiering. I texten namnges därför tre av poeterna med sina riktiga namn medan två har fått pseudonymer. De som benämns med sina riktiga namn har godkänt citaten och att dessa inte är anonyma.

De fem poeter som jag samtalat med är:

Arazo Arif, konstnär och poet som 2020 debuterade med *Mörkret inuti fukten*, en diktsamling som kretsar kring temat våld. Arif har även tidigare jobbat med frågor kring feminism och antirasism bland annat genomorganisationen Terrafems verksamhet kring mäns våld mot kvinnor.

Mariama Jobe, spoken word-poet som deltagit i Ortens bästa poet och uppträtt på scener som Dramaten och Riksteatern med sin poesi. Hon har bland annat skrivit boken *Imane* som kretsar kring hennes egna reflektioner och erfarenheter av att vara muslim i Sverige och essäsamlingen *En svart flickas handbok*.

Burcu Sahin, poet som år 2018 debuterade med poesisamlingen *Broderier*. Diktsamlingen utgår ifrån en kvinnlig genealogi med centrala teman som migration, klass och feminism.

Somaya (pseudonym), spoken word-poet som bland annat deltagit i mästerskapet Ortens bästa poet. Hon har senare även fortsatt framträda med sin poesi på olika scener runtom i Sverige.

Sarah (pseudonym) spoken word-poet som varit en ledande gestalt inom etablerandet av olika spoken word-plattformar.

Förutom de ovan nämnda ingår även verk av Mona Monasar, poet som deltagit i Ortens bästa poet och debuterade år 2019 med diktsamlingen *Modersmål* som handlar om att växa upp som somalisk tjej i förorten.

Samtliga poeter som nämnts ovan är uppvuxna i Sverige inom familjer med erfarenheter av flykt och migration från Mellanöstern, Öst- eller Västafrika. Temat migration eller ämnen som på något sätt kopplar till migration och mellanförskap är därmed centralt i nästan allas skrivande och poesi. En annan gemensam nämnare är att alla har en arbetarklassbakgrund från förorten, en platstillhörighet som också inte sällan är framträdande i flera av poeternas texter såsom hos Jobe och Monasar.

Jag har i studien utgått från en själv-definieringsprincip för att undvika att definiera och på så sätt riskera att reaktualisera en dikotom uppdelning mellan religiös-sekulär (se Farahani 2017; Sameh 2019 för vidare diskussion). Samtliga poeter som ingår i studien positionerar sig som muslimer och har på olika sätt skrivit om muslimskhet och/eller islam. Däremot skiljer sig deras egen relation till islam åt och de skriver om ämnet i olika grad.

I analysen har jag använt mig av multimodal metod. Utgångspunkten är förståelsen att text-görandet (*text-making*) är en dynamisk och mångfacetterad social process. Här flyttas fokus från strikt lingvistisk analys till *sign-makers* och de meningsskapande resurser som används i skapandet. Processen är dynamisk eftersom resurserna används utifrån individers egna motivation såväl som deras positionering inom en vidare sociopolitisk kontext (Hurdley och Dicks 2011). Jag har funnit det analytiska begreppet *knotworking* (knytarbete) värdefullt för att förstå hur dessa konstnärer arbetar med sin poesi och sitt skrivande (Engeström med flera 1999). *Knotworking* kan ses som ett sätt att kartlägga och förstå litterära praktiker vilket liknas vid knytande och lossande av material och symboliska verktyg som kontinuerligt omarbetas och reartikuleras. Fraiberg (2013) menar att *knotworking* kan ses som en metafor för dynamiska skrivprocesser, då arbetet på liknande vis handlar om att foga samman texter, verktyg, aktörer och objekt. Genom att använda *knotworking* som ett analytiskt verktyg vill jag förstå poeternas arbeten på två nivåer; inom vilka forum och i

vilka former man skriver och framför sin poesi men också genom samtalen om vad och varför man skriver.

Att skriva sig ur stereotyper?

Varför skriva om muslimska kvinnor som ägnar sig åt poesi? I sitt sommarprat från 2017 reflekterar Johannes Anyuru över känslan som uppstår hos honom när han skriver ordet *moské* på datorskärmen. Det är några dagar efter dådet på Drottninggatan och Anyuru som ska skriva en text om händelserna reflekterar över vetskapen om att nästan ingen kommer läsa ordet på samma sätt som honom (Anyuru 2017). Han frågar sig vilken berättelse som kan anropas av begrepp som *moské*. När jag hör detta tänker jag att denna känsla även går att applicera på begreppet *muslimsk kvinna*. I *Cultural politics of emotions* (2014) skriver Sara Ahmed om objekt som klibbar, hon kallar dessa för *sticky objects* (klibbiga objekt). Med detta menas objekt som attribuerats som positiva eller negativa. Symboler kan bli klibbiga genom att en viss förståelse av dessa upprepas så pass ofta att det till slut blir den dominerande förståelsen. Fastlåsningsen gör att det blir svårt att undkomma föreställningarna som omger objektet eller symbolen. Ett projekt som handlar om muslimska kvinnor, antimuslimsk rasism och konst löper hela tiden risken att reaktualisera *klibbiga* stereotyper. Min förhoppning är dock att genom texten visa hur poeternas tankar, poesi och samtal även banar väg för navigering och förändring. Att förhandlingar, samtal och reflektioner dels säger något om den rådande samhällskontext vi befinner oss i men som inte på något sätt är ett statiskt tillstånd.

I *När Andra skriver: Skrivande som motstånd, ansvar och tid* reflekterar Mara Lee (2014) om vad skrivandet kan betyda för kroppar som positioneras som *de andra* och sådant som vad tystnader kan betyda och vilka fallgropar som finns och navigeras. Lee lyfter dilemmat mellan att antingen skriva *mot* kroppen och därmed riskera att utplåna sin subjektivitet och sina specifika erfarenheter eller att skriva *med* och därmed löpa risken att spärra in sig i vissa diskurser som ständigt är närvarande hos minoriteter som skriver (2014: 63). Mitt fokus på muslimska kvinnor och konst och det som lett fram till den här texten är frågan om huruvida kreativa uttryck kan ses som ett sätt att röra sig bortom stereotypa diskurser, försök till att skapa ett nytt språk. Att forma utrymmen för att kunna uttrycka sig på sina villkor. Poeterna lyfter och förhåller sig till detta dilemma på olika sätt, ibland leder det till att utrymmen skapas – fysiska rum såväl som rum inom språket – ibland sker istället en navigering och förhandling.

Betydelsen av kollektiva plattformar

*Jag vill skriva om allt
men det skrivs mest om
sådana som
ser ut som jag
Jag lever i en värld
där min kraft är osynlig
Jag lever i en värld
där jag är osynlig
men där ni inte kan slita blicken från mig*
(Monasar 2019: 9)

Raderna ovan är från Mona Monasars debutsamling och dikten heter *Jag önskade*, vi återkommer till den nedan. Monasar var en av deltagarna i Ortens bästa poet, en nationell tävling i spoken word-poesi som anordnades mellan 2014–2018 av föreningen Förenade förorter. Deltävlingar hölls i flera förorter runtom i Sverige med en avslutande final i Stockholm. En central målsättning var att stärka självförtroendet hos ungdomar från förorterna och ge dem en plattform för att dela sin poesi (Sernhede med flera 2019). En annan poet jag samtalar med som också deltagit i mästerskapet är Somaya. Hon gick på gymnasiet när deltävlingen kom till hennes hemstad. Somaya minns sin första performance i tävlingen, hur hon nervöst ställde sig på scen och framförde sina dikter för cirka 600 personer i vad hon beskriver som en trång liten lokal. I ett samtal reflekterar hon över vad som fick henne att ställa upp:

Oftast när muslimska kvinnor syntes så var det så negativt. Det var alltid, hon blir misshandlad, hennes man har dödat henne, hon gick med IS. Massa sådana fördomar. Det var aldrig, okej hon har lyckats! Hon står på scen! Hon har skrivit en bok! Utan det var alltid så negativt. Så det var jätteinspirerande att hon [Marjama Jobe, författarens kommentar] kunde stå där. Hennes text handlade om Gambia, där hon kom ifrån. Det var inspirerande. Det var den typen av förändring som jag ville medverka i. Det faktum att jag såg henne gav mig en push till att göra min egen grej.

Somaya framhäver vikten av att kunna vara en del av en förändring där muslimska kvinnor inte bara förknippas med negativa stereotyper vilket hon relaterar till kvinnoförtryck och terrorism. I exemplet blir det tydligt hur arbetet mot negativa stereotyper utifrån Collins (2000) förståelse handlar om användandet

av kreativa uttryck där ”att göra min egen grej” även indikerar hur det att se en annan muslimsk poet uppträda inger både inspiration och självförtroende till att lyfta ämnen som Somaya själv ser som betydelsefulla. Spoken word-poesi blev för henne ett sätt att genom att ställa sig på scen skapa motberättelser (Curwood och Jones 2022).

En annan poet som lyfter spoken word-plattformarnas betydelse är Sahin:

Såhär, jag behöver andra rasifierade kroppar som bryr sig om poesi (skrattar). Även om jag inte kan stå på scen för jag är rädd. Eller jag skriver för det finns saker som jag inte kan säga. Jag kanske är rädd för att du får ju också direkt respons på det du skriver. Men också för jag skrev ju andra typer av dikter. Så det här är inte heller jag men jag vill verkligen hänga med de här människorna och jag gillar deras poesi.

Sahin som ägnar sig åt en mer traditionell form av poesi lyfter vikten av spoken word-sammanhangen. I hennes fall handlar det om *Revolution poetry*, en annan spoken word-plattform med syfte att ge unga röster, framförallt från Stockholms förorter, en plats att utveckla och dela sitt intresse för poesi. Under merparten av 2010-talet ordnades workshops, turnéer och event inom ramen för *Revolution poetry* och 2018 gavs poesisamlingen med samma namn ut med dikter från flera poeter från förorten däribland Mariama Jobe, Burcu Sahin och Mona Monasar (Vargas Alaeb med flera 2018). I diktsamlingens introduktion lyfter en av dess redaktörer Nachla Libre hur en viktig strävan varit att skapa alternativ och öppna upp etablerade konstutrymmen som varit alltför homogena (Vargas Alaeb med flera 2018).

Revolution poetry och *Ortens bästa poet* är exempel på poesi-scener som under 2010-talet skapat en slags konstnärliga *homeplaces* (hooks 1990) för unga poeter däribland flera av poeterna i den här texten. Skillnaden gentemot den ursprungliga idén med *homeplaces* är att dessa inte är bundna till familjen eller den egna etniska/religiösa gruppen utan snarare skapas på basis av unga människors erfarenhet av migration, rasifiering, uppväxt i förorten samt kärleken till poesi. Rummen som skapas ger både självförtroende och inspiration till att dela sin poesi och sin berättelse såsom för Somaya; att kunna göra motstånd och skapa alternativ gentemot konstvärldens snäva rum; samt att kunna prova och mejsla fram sin egen röst och typ av diktande som hos Sahin.

Även för Arif har spoken word scenerna varit sammanhang i relation till vilket hon utvecklat sin egen röst och form av poesi. De konstnärliga *homeplaces* kan skapas på många olika sätt och via olika forum. Under några år drev hon bland annat podden *Looney talks* (2019) med syfte att skapa plattform för

samtal om psykisk ohälsa och konst. Följande exempel är från ett poddsamtal mellan Monasar och Arif. I ett avsnitt bjuder hon in Monasar och ber henne läsa några av sina dikter. Monasar läser dikten *Jag önskade* och berättar om bakgrunden till dikten.

Monasar: Jag tror att det var på tunnelbanan på väg hem från ett event där jag hade läst. Och där allt det här bara blev så extremt påtagligt och tydligt. Att jag inte var en person, jag var bara där för att jag var svart och hade sjal på mig. Det var det, att min poesi bara var intressant ur den aspekten. Det blev så tydligt jämfört med när man läser i andra rum, att där är det texten, där är det orden. Jag uppskattas på ett annat sätt.

Arif: Jag förstår den känslan, det är att bli gjord till ett alibi.

Monasar: Precis, allt annat man är skalas bort. Plötsligt så är jag där och ska representera *like, all these people*. Det känns bara jättebisarrt och det blev extremt påtagligt. Jag tror jag skrev den där i en stund av frustration. Det kändes som att man var lite läst även i sitt skrivande. Men det är ju de här ämnena jag konstant kommer tillbaka till. Varför? Jag vill skriva om mer. Men finns det något värde i att höra mig skriva om något mer?

”Det gör det” svarar Arif. I exemplet synliggörs det dubbla medvetandet (Du Bois 1989 [1903]) som handlar om de känslor som i detta fall uppstår till följd av diskrepansen mellan att bli sedd för sin konst och att bli rasifierad som svart kvinna med sjal. Känslan av alienation, en splittring mellan hur hon själv upplever sig och hur hon blir sedd i vissa rum (Du Bois 1989 [1903]; Alcoff 1999). För Monasar manifesterar sig känslan i en slags skrivkramp. Kanske kan skrivkrampen förstås som ett utslag av det dilemma Lee (2014: 63) skriver om mellan att antingen skriva mot kroppen och sina erfarenheter eller med kroppen och spärra in sig i vissa diskurser. Att det är en känsla kopplad till vilka rum hon läser sin poesi blir även tydligt genom dess uppkomst under en tunnelbaneresor från det rum hon blev rasifierad i på väg tillbaka hem där hon reflekterar över vad hon upplevt. Genom att skriva en dikt om de känslor som uppstått hos henne och sedan läsa upp den i podden, skapas utrymme för samtal med någon som kan relatera till erfarenheten. Det *homeplace* som skapas blir en motpol till det rum Monasar varit i där hon främst blir positionerad utifrån sin annanhet. Samtalet kan även ses som ett breddande av det konstnärliga *homeplace*. Genom att det dessutom förs i en podd öppnas ämnet upp för en bredare lyssnarskara. Exemplet visar därmed även hur digitala rum spelar en

central roll för konstnärerna att hitta sammanhang för att formulera och ge uttryck för sin konst och sina perspektiv (Oumlili 2013).

Att ta plats genom språket

*river upp den frusna jorden
ljuden rör sig över snön
springer i glittret som ljuset föder
hörs jag nu?
eller*

Rymmer orden mening i rummet som inte rymmer oss

(Arif 2020: 93)

Hos en del av poeterna är den muslimska subjektiviteten mer framträdande än andra. En poet som skrivit mycket om antimuslimsk rasism och relationen till sin tro är spoken word poeten Sarah. I ett samtal lyfter hon fram hur en viktig del av hennes manifestation av sin tro sker via språket och begrepp som hon använder i sin poesi. Eftersom mycket av det hon väljer att skriva om kretsar kring hennes egna liv och erfarenheter speglas även vardagsspråket i hennes dikter:

Jag skriver jättemycket om det [hennes tro, författarens kommentar]. Eftersom det är en del av min vardag och mina texter är mycket mina tankar, mitt liv och min historia så då blir det en del av mitt språk. Så då läser du om det i mina texter. Även om texten kanske inte handlar om Allah så blir det ändå att jag typ ”reciterade ayat al kursi dadadada, gick ut i natten”.

Sarah ger exempel på en dikt för att just visa på vilket sätt hennes muslimska subjektivitet kommer till uttryck. Hon klappar takten medans hon läser upp diktraden om att vandra ute i natten och recitera *ayat al kursi*, en av de vanligaste bönerna som reciteras av muslimer världen över, ofta som ett sätt att söka skydd i otrygga situationer och mot känslor av rädsla. Sarah är mån om att lyfta fram hur dikten i sig inte handlar om religion men hur religiösa begrepp eller som i detta fall en bön som är en del av hennes vardag kommer till uttryck i hennes poesi. Användandet av begrepp som markörer kan vara ett viktigt sätt att uttrycka sin identitet och tillhörighet på (Liliequist 2020; Sinno 2017; Oumlili 2013). I sina analyser av verk av poeterna Suheir Hammad och Mohja Kahf, som båda tillhör en arabisk muslimsk diaspora, visar Sinno (2017) och Oumlili (2013) hur användandet av arabiska begrepp och religiösa uttryck genomsyrar

deras poesi och att inte förklara begreppens betydelse upplevs som en viktig del av poeternas skrivande (Oumlili 2013).

I Sahins diktande är det mer gestaltningen av bilder och vissa meningsfulla erfarenheter genom språket som är av central betydelse. En av hennes dikter kretsar kring en grupp kvinnor som genom tvagningsritualen förbereder sig för bön.

*be för mig hafiza
i bönen är hjärtat rent
öppet
verserna
återuppstår
minaretens högtalarfunktion
kvinnor som samlas
på vardagsrumsgolvet för predikan
tvagning av armbågar
fötter
(Sahin 2018: 13)*

Dikten ovan är från Sahins diktsamling *Broderier*, en slags kvinnlig genealogi som till stor del är baserad på hennes familjeberättelse med fokus på de äldre kvinnornas livshistoria. När hon i ett samtal berättar om dikten lyfter hon fram hur skrivandet även handlade om att översätta vissa erfarenheter, minnen och bilder som funnits eller artikulerats på annat sätt eller språk till det svenska språket:

Du vet, att det svenska språket kan rymma det här, att det kan rymma de här känslorna, de här tankarna, de här erfarenheterna. Det tänker jag också är någonting som vi kämpar med.

Medan det tidigare exemplet från Somaya visar på betydelsen av att ta plats på scen och därigenom motbevisa negativa stereotyper (Collins 2000) sker platstagandet både hos Sarah men även i Sahins poesi genom språket. Genom att använda det arabiska språket, religiösa uttryck och bönen skapas små skiftningar i de negativa betydelser som ”klibbats fast” (Ahmed 2014) vid symbolerna. Detta görs genom att använda begreppen och symbolerna i sina dikter, i vardagsspråket eller som ovan genom att gestalta en personlig erfarenhet av kvinnor som förbereder sig för bön i ett hem.

Att dokumentera och berätta om ett arv

*du tar mormors ringar
trär fingrarna
silvret zirkonerna
när du vänder dig i natten
tror du att hennes händer
är kvar i ditt hår*
(Sahin 2018: 9)

Ett gemensamt tema i flera av poeternas skrivande är berättelser som kopplas till migration och familjehistorier. Vad man ärver av en äldre generation som bär på andra slags erfarenheter och ett annat slags liv från en annan plats och hur man förhåller sig till det arvet. I ett samtal minns Sahin tillbaka till arbetsprocessen med *Broderier*:

Det var ett oroligt sökande, ett famlande efter någonting. Jag tror det blev mer uttalat under arbetets gång, att det var ett letande efter någon slags gemenskap. Som ju också liksom finns i det här arbetet som de här kvinnorna delar. Handarbetet, sömnaden. Och att jag också tänkte att jag syr inte, jag skriver. Det möjliggör att jag kan dokumentera det här eller liksom berätta någonting om de här kvinnornas historia, som jag också såg som kvinnor i min egen släkt men också som en slags kvinnohistoria. Eftersom det är ett arbete som många kvinnor har haft. Olika öden som många kvinnor har haft av att inte få utbilda sig, varit förpassade till hemmet och så vidare.

Den genealogi på vilket diktsamlingen är baserad sträcker sig tillbaka till Sahins mormor, en generation av kvinnor som arbetat som sömmerskor i Turkiet. Sahins mor är den första kvinnan i familjen som utbildat sig till *hafiza* (en person som memorerar Koranen utantill) och genom detta brutit mot en patriarkal ordning där kvinnor inte fått utbilda sig. För Sahin var arbetet ett sätt att förstå de äldre kvinnornas historia och därmed en del av sitt arv men också att hitta en gemenskap i de olika livsödena. Det är ett personligt sökande samtidigt som det för henne även handlar om att föra in berättelserna i en vidare samhälls- och historiekontext. Genom de olika generationernas erfarenheter från Turkiet och Sverige kopplas förståelsen ihop med vidare berättelser om arbetarklasskvinnor, kvinnor som migrerat, kvinnor som rasifieras och kvinnor som gör uppror mot patriarkala strukturer. I citatet ovan lyfter Sahin även hur viktig aspekten av att kunna dokumentera kvinnornas historia varit. Arbetet kan förstås som en manifestering av det Oumlili (2013) kallar för skapandet av feministiska arkiv

av *missing stories*, alltså dokumenterandet av berättelser som anses saknas inom den dominanta samhällskontexten.

Vissa texter, vissa teman och vissa läsningar vänder sig specifikt till den egna gruppen där samtal om arv river upp sår.

Ljusare, finare, vitare, viktigare, jag fick chansen att ändra mitt utseende, ändra mitt värde. Den dagen valde jag att inte kleta in mitt ansikte, jag avstod skattkistan.
(Jobe 2018: 138)

Raderna är från texten *Svarta änglar* där Jobe beskriver ett barndomsminne då hon och hennes kompis hittat en ask med blekningsmedel i kompisens mammas sovrum.

Jobes resa med poesi börjar med att hon blir tipsad av sin syster om spoken word-poeter på Youtube. Jobe fastnar för poesigenren som hon tycker talar till henne. Bland hennes favorit poeter finns bland annat det afroamerikanska spoken word-kollektivet *The Strivers Row*. Jobe har skrivit ända sedan hon var liten men det är på en demonstration som hon hittar sin första scen och där hon delar med sig av sina texter inför publik.

Svarta änglar lyfter det koloniala arvet av vithet som skönhetsideal vilket manifesteras genom den globala skönhetsindustrin med produkter för rakpermanent och blekning av hud. Produkterna går ofta i arv från mödrar till döttrar. Att blekningsmedlet benämns som en skattkista refererar just till de möjligheter som öppnas upp med att få en ljusare hudfärg, inte minst ett bättre självförtroende i en samhällskontext där mörk hudfärg förknippas med problem. Jobe har skrivit om både hudblekning och rakpermanentning av hår. För henne har skrivandet om detta ämne handlat om att visa på praktikens koloniala strukturella ursprung. När texterna läses upp rör dom upp känslor. I ett samtal minns Jobe tillbaka till ett sådant tillfälle.

Vad är det att inte tycka om sin egen kropp. Att inte tycka om sin egen existens på grund av något som man själv inte orsakat. De [texterna] har ju rivit upp många sår hos folk som lidit men det är svårt. Det är jättesvårt att återberätta trauma utan att göra någon i minnet till boven. För när jag skriver om till exempel när vi som små rakpermanentade håret är det lätt hänt att den som satte krämerna i håret vilket var min mamma blir boven men det är hon ju inte.

Mehkek: Har din mamma fått läsa texterna?

Jobe: Ja, hon hörde den på en uppläsning faktiskt.

Mehk: Hur reagerade hon?

Jobe: Det var jätteintressant. För det fanns äldre kvinnor, somliga som hade blekt sin hud, dom började gråta.

Uppläsningen av texten kan återigen ses som ett skapande av *homeplace* men det är även en manifestation mot den rasifiering som aktiviteten innebär och ett motstånd mot en negativ kroppsuppfattning (Alcoff 1999: 18). Genom att läsa upp texten i sammanhang där kvinnor i olika åldrar som känner igen sig i fenomenet, tar del av texten skapas förutsättningar för att inleda reflektion och samtal om de krämer som bruna och svarta kvinnor i generationer använt som ett led i internaliserandet och därmed upprätthållandet av ljus hudfärg som ett skönhetsideal. För Jobe handlar texterna om att försöka förstå detta ideal som något postkolonialt. Exempeltvisar också på hur detta skapande av *homeplace* inte alltid är ett rum för bekräftelse utan ibland även rymmer samtal om smärta och samtal som smärtar. Genom att läsa upp texter och poesi inom dessa *homeplaces* skapas dock även förutsättningar för läkande (Walkington 2021).

Tystnader och tal

En reflektion som återkommer i mina samtal med poeterna såväl som genomgångar av bok- och poddsamtal handlar om att skriva fram erfarenheter och historier utan att bli inskriven i stereotypa diskurser. Poeternas arbeten berör många olika ämnen så som patriarkatet; rasism, skönhetsideal, familjeärv, migration, förorten, kärlek och relationer, men reflektionen kring hur det man skriver kan tolkas är också närvarande. Sahin reflekterar över en särskild rad i en av sina dikter som handlar om frånvarande fäder:

Det finns en rad där det står typ så här ”vi har inte sett våra fäder” eller något sånt. Det räcker. Ingen behöver veta. Alltså de som fattar varför dom inte är där, de kommer liksom också komma med sin erfarenhet in i dikten. Att jag tänker att det också är det. Att det finaste är när folk kommit fram och sagt såhär amen jag kunde börja tänka på min egen mamma. Att jag kunde aktivera mig själv. Att det inte bara är såhär ok nu är det Burcus historia, stackars henne. Det här hände henne där borta, att det finns en distans till det. Utan snarare att man som läsare kan gå in i dikten och liksom ”var passar jag in i det här?” eller ”vad kan jag relatera till?” och också minnas tillsammans med dikten.

Reflektionen handlar om hur berättelser, särskilt det som är svårt, kan skrivas fram. Här gör sig den dubbla medvetenheten återigen påmind (Du Bois 1989)

[1903]) då Sahin resonerar kring sitt skrivande i relation till hur saker och ting kan tänkas tas emot av läsare. Ibland kan detta innebära att låta vissa saker vara osagda eller enbart insinueras. Diktformatet är ett tacksamt verktyg för att just åstadkomma detta då det finns utrymme för den som läser eller lyssnar till dikten att läsa in egna erfarenheter och skapa minnesbilder. En förståelse av den process Sahin beskriver skulle vara att det dubbla medvetandet gör att man censurerar sig genom att välja att inte skriva om vissa ämnen. Lee (2014) lyfter dock fram en annan tolkning. Genom sin förståelse av Aleksander Motturis (2007) resonemang om att tystnad inte behöver ses som ett resultat av censur utan snarare ett sätt att undvika fallgropar i språket menar hon att tystnaden istället kan ses som en slags motståndshandling i skrivandet, en strategi för att undvika reaktualisering av stereotyper.

Litteratur skriven om, och ibland även av muslimska kvinnor, inom en västerländsk kontext har tenderat att bli läst och tolkad som ett bevis för muslimers förtryck av kvinnor, något som Mahmood (2009) lyft fram som särskilt framträdande inom memoargenren. I det sammanhanget kan poeternas arbete förstås som en del av en parallell utveckling, nämligen den som navigerar rådande diskurser om muslimskhet och samtidigt skapar och formulerar sig på sätt som skapar igenkänning hos en yngre generation kvinnor och män som navigerar sina olika bakgrunder som muslimer och uppvuxna i en diasporisk västerländsk kontext.

Arif funderar kring frågor om vad som går att skriva om och på vilket sätt. Hennes dikter har ofta kretsat kring temat våld, framförallt olika former av våld mot kvinnor. För henne är det viktigt att kunna skriva om det som känns svårt och hennes motstånd mot negativa stereotyper (Collins 2000) kommer till uttryck genom att försöka att inte förhålla sig till stereotyper.

Jag vill inte förhålla mig till rasismen, jag vill göra min egen antirasism, på egna villkor. Jag tror att det är mer effektivt än att förhålla sig till, att släcka bränder hela tiden. Förstår du? Det har jag kommit fram till. Det har varit en resa för mig. Jag kan tycka att den här strategin om att man inte ska säga vissa saker om muslimer på grund av islamofobin, jag ser inte att det fungerar, tyvärr. Det får inte bort islamofobin. Den duktiga invandraren har inte stoppat rasismen från att spridas.

I en rapport om mediabilder av muslimer i Sverige visar Axner (2015) hur det går att skönja en viss trend av att lyfta fram den starka, självständiga muslimska kvinnan. Ofta tenderar sådana exempel att lyftas fram som en kontrast till existerande negativa stereotyper, ett slags positivt undantagsexempel. Positiva stereotyper är dock fortfarande stereotyper, med liknande effekter som de

negativa, så länge strukturella faktorer kring marginalisering inte adresseras (Collins 2000). Alcoff (1999) menar att rasifieringsprocesser inte sällan leder till att en intar en defensiv position där överdriven självkontroll blir oundviklig med den förödande konsekvensen av utebliven dialog och möte. Arif reflekterar vidare kring hur hon själv resonerat kring sina dikter om våld:

Jag var rädd för att mina dikter skulle läsas som att de handlar om islam, eller om muslimernas förtryck och våld. Jag var jätteorolig för det. Jag tog bort allt som skulle kunna missförstås ännu mer och jag behöll det här. [...] Alternativen var att antingen har jag med det här eller så tar jag bort det och försöker skydda mig mot den rådande islamofobin eller skydda mig mot bekräftande av stereotyper. Men jag tänkte nä, jag tänker inte osynliggöradet här.

Reflektionen kretsar bland annat kring följande rader från en av hennes dikter:

*Det finns en gud och
Han är en man som hatar kvinnor
Mor ber middagsbönen och
Här är jag, en dotter*
(Arif 2020: 9)

Diktraderna och Arifs reflektion handlar egentligen om ett vidare tema bortom en specifik religion nämligen frågan om religiöst motiverade patriarkala tolkningar och dess ärvda effekter på kvinnor och flickor. På inget sätt är detta ämne specifikt för islam och precis som i många traditioner finns en ständig reflektion, debatt, kamp emot misogyna tolkningar och praktiker, något som inte minst manifesteras i Arif och flera andra poeters arbeten.

Både Arif och Sahin lyfter sina reflektioner kring att navigera stereotypa diskurser och på sina egna sätt skapa plats för de berättelser och ämnen de vill skriva fram. I *När Andra skriver* använder Lee sig av en husmetafor som kan manifesteras denna navigering:

Ibland säger jag "Välkommen in" samtidigt som jag själv smyger ut bakvägen. I nästa stund slår jag igen dörren mitt för era ansikten. Någon enstaka gång kan vi förenas i en förrädisk känsla av samklang. Men hoppet delar vi, förhoppningsvis, oavsett om vi står innanför, utanför eller dröjer kvar på tröskeln till denna figuration. (Lee 2014: 21)

Att smyga in och ut, ibland smälla i dörrar och ibland tveka att gå in i det hus i vilket en kontinuerligt löper risken att identifieras som *den andre* är något som

poeterna försöker förhålla sig till. Denna process kan, å ena sidan, förstås som svår och en del av den struktur som poeterna är omgivna av, vilket tvingar dom till att fundera kring sin positionering och sitt skrivande eller som Monasar reflekterar i podden ”Men det är ju de här ämnena jag konstant kommer tillbaka till. Varför?”. Det är, å andra sidan, genom detta navigerande, det dubbla medvetandet (Du Bois (1989 [1903])) som deras poesi tar form. En poesi som, när den blir läst och framförd på spoken word-scenen eller i andra rum, talar till erfarenheter som en grupp flickor och kvinnor i Sverige bär på.

Avslutande reflektioner

I den här texten har jag velat förstå hur en grupp muslimska poeter och spoken word-poeter använder sitt skrivande för att dela berättelser och lyfta teman som är betydelsefulla för dem. Jag har frågat mig om poeternas kreativa uttryck kan förstås som ett sätt att röra sig bortom stereotypa diskurser kring den muslimska kvinnan, om deras poesi kan ses som ett försök att skapa nytt språk och utrymmen för att uttrycka sig på sina villkor. De olika former av *homeplaces* som formas skapar förutsättningar för det, både genom spoken word-plattformar, performances och uppläsningar inom den egna gruppen men även samtal via virtuella rum såsom poddar. Dessa sammanhang fungerar som rum för inspiration, för att ge och få stöd och för att formulera sin egen poesi. *Homeplaces* är dock inte enbart bekräftande rum utan öppnar även upp för förståelser som inte sällan knyter samman personliga berättelser med strukturella former av orättvisor. Ibland öppnar uppläsningen eller framträdandet upp för svåra samtal, läkning och därigenom förändring (Walkington 2021). Genom poesin och reflektioner lyfter poeterna fram sociala teman och rättighetsfrågor som även sammanlänkar olika platser och erfarenheter (Krishnamurti 2014). Det kan handla om erfarenheten som Monasar lyfter av att som svart kvinna med sjal befinna sig i rum där hon rasifieras och att skriva om känslan som uppstått i tunnelbanan på vägen hem. Eller att skriva in ett familjeärv som genom migrationen länkar samman kvinnors erfarenheter i Turkiet och Sverige i en vidare förståelse om klassmässiga och patriarkala strukturer som vi ser hos Sahin eller att som Jobe skriva om och motverka ett skönhetsideal som genomsyras av ett kolonialt arv och hur detta kommer till uttryck inom en svensk kontext.

Poeternas motstånd mot rådande stereotypa diskurser om muslimskhet tar sig uttryck på olika sätt. I vissa fall sker detta via ett slags medvetet platstagande på scen såsom hos Somaya som lyfter vikten av att kunna inta scenen och vara del av en förändring och motkraft till stereotyper om muslimska kvinnor. Ibland sker platstagandet genom språket för att spegla ens eget vardagsspråk som hos Sarah där religiösa uttryck och språk som kommit att attribueras med en slags klibbighet (Ahmed 2014) ”tas tillbaka” och används utifrån vad dessa betyder

för poeterna själva. Men det kan också handla om att som vi ser hos Sahin lyfta fram erfarenheter och bilder, ett dokumenterande och skapande av ett slags feministiskt arkiv med det Oumlili (2013) kallat för *missing stories*.

Meer lyfter fram följande frågeställningar som centrala i Du Bois tankegångar; ”Hur uppnår man en självmedvetenhet och en integritet eller helhet hos jaget i en alienerande miljö? Om din mänsklighet i en annans ögon uppfattas sakna självklara egenskaper, hur går du tillväga för att visa dess existens?” (Meer 2019: 58 författarens översättning). I sista avsnittet lyfts några reflektioner kring hur poeterna försöker skriva om ämnen som är viktiga för dem. Reflektionerna påminner om det dubbla medvetandet (Du Bois 1989 [1903]), något som snarare än att ses som färdiga slutsatser bör förstås som pågående processer som skapar utrymme för kreativitet. Det dubbla medvetandet är en förhandlingsprocess av den rasifiering som sker. Analysen av materialet går även i linje med den parallella utveckling som skett under senare år där å ena sidan antimuslimska diskurser kommit att genomsyra det offentliga samtalet men där både faktiska och virtuella rum formulerade av muslimer själva (inte sällan tillsammans med andra minoritetsgrupper) även möjliggör talandet och skrivandet med och till människor som delar erfarenheter och berättelser.

Tack

Jag vill rikta ett stort tack till samtliga poeter för deras deltagande i studien och för deras generositet med sin tid och sina berättelser.

Referenser

- Abdullahi, Maimuna (2016) *Forgotten Women: The Impact of Islamophobia on Muslim Women in Sweden*. Brussels: European Network against Racism. forgottenwomenpublication_lr_final_with_latest_corrections.pdf (enar-eu.org) [8 december 2022].
- Ahmed, Sara (2014) *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Vargas Alaeb, Nachla, Rashid, Nina och Ruz, Daniela (red) (2018) *Revolution poetry*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Alcoff, Linda (1999) Towards a phenomenology of racial embodiment. *Radical Philosophy* 95(May): 15–26.
- Anyuru, Johannes (2017) Sommar och vinter i P1. *Sveriges Radio*. 14 juli 2017.
- Arif, Arazo (2019) Looney talks [Podcast]. 12 november 2019. <https://play.acast.com/s/looneytalkspodcast/looneytalksmedmonamonasar>.
- Arif, Arazo (2020) *Mörkret inuti fukten*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Axner, Marta (2015) *Representationer, stereotyper och nyhetsvärdering. Rapport från medieanalys om representationer av muslimer i svenska nyheter*. Solna: Diskrimineringsombudsmannen.
- Chepp, Valerie (2012) Art as public knowledge and everyday politics: The case of African American spoken word. *Humanity & Society* 36(3): 220–250.
- Cho, Lily och Henders, Susan (red) (2014) *Human Rights and the Arts: Perspectives on Global Asia*. Lanham: Lexington Books.
- Collins, Patricia Hill (2002) *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge.
- Curwood, Jen Scott och Jones, Katelyn (2022) A bridge across our fears: understanding spoken word poetry in troubled times. *Literacy* 56(1): 50–58.
- Du Bois, W. E. B (1989 [1903]) *The Souls of Black Folk*. New York: Avenel.
- Engeström, Yrjö, Engeström, Ritva, och Vähääho, Tarja (1999) When the center does not hold: The importance of knotworking. Chaiklin, Seth, Hedegaard, Mariane och Jensen, J Uffe (red) *Activity theory and social practice: Cultural historical approaches*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Fraiberg, Steven (2013) Reassembling technical communication: A framework for studying multilingual and multimodal practices in global contexts. *Technical Communication Quarterly* 22(1):10–27.
- Farahani, Fataneh (2017) *Gender, Sexuality, and Diaspora*. New York: Routledge.
- Gardell, Mattias (2010) *Islamofobi*. Stockholm: Leopard.
- hooks, bell (1990) *Yearning: race, gender, and cultural politics*. Boston Mass.: South End Press
- Hurdley, Rachel och Dicks, Bella (2011) In-between practice: working in the “third space” of sensory and multimodal methodology. *Qualitative Research* 11(3): 277–292.
- Jobe, Mariama (2018) *Sannu*. Type&Tell.
- Krishnamurti, Sailaja (2014) Human Rights and the Poetics of “Migritude”. Cho, Lily och Henders, J Susan (red) *Human Rights and the Arts: Perspectives on Global Asia*. Lanham: Lexington Books.

- Lee, Mara (2014) *När Andra skriver: Skrivande som motstånd, ansvar och tid*. Avhandling. Göteborg: Glänta produktion.
- Liliequist, Evelina (2020) *Digitala förbindelser: Rum, riktning och queera orienteringar*. Avhandling. Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet.
- Mahmood, Saba (2005) *Politics of piety: The Islamic revival and the feminist subject*. Princeton: Princeton University Press.
- Mahmood, Saba (2009) *Feminism, democracy, and empire: Islam and the war on terror*. Herzog, Hanna och Braude, Ann (red) *Gendering religion and politics*. Palgrave Macmillan: New York.
- Meer, Nasar (2010) *Citizenship, identity and the politics of multiculturalism: The rise of Muslim consciousness*. New York: Palgrave.
- Meer, Nasar (2019) WEB Du Bois, double consciousness and the "spirit" of recognition. *The Sociological Review* 67(1): 47–62.
- Meer, Nasar och Modood, Tariq (2010) The racialization of Muslims. Sayyid, Salman and Vakil, Abdoolkarim (red) *Thinking through Islamophobia: Global Perspectives*. New York: Columbia University Press.
- Monasar, Mona (2019) *Modersmål*. Stockholm: Natur&Kultur.
- Motturi, Aleksander (2007) *Etnotism: en essä om mångkultur, tystnad och begäret efter mening*. Göteborg: Glänta produktion.
- Oumlil, Kenza (2013) "Talking Back": The poetry of Suheir Hammad. *Feminist Media Studies* 13(5): 850–859.
- Sahin, Burcu (2018) *Broderier*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Sameh, Catherine (2019) *Axis of Hope: Iranian Women's Rights Activism Across Borders*. Washington: University of Washington Press.
- Sernhede, Ove, León Rosales, René och Söderman, Johan (2019) *"När betongen rätar sin rygg": ortenrörelsen och folkbildningens renässans: från stigmatisering till kunskapssökande och social mobilisering*. Göteborg: Daidalos.
- Sinno, Nadine (2017) "Dammit, Jim, I'm a Muslim Woman, Not a Klingon!": Mediating the Immigrant Body in MohjaKahf's Poetry. *MELUS* 42(1):1 16–138.
- Walkington, Lori (2021) Speak about it, be about it: Spoken-word poetry communities and transformative social justice. *Critical Criminology* 29(3): 649–666.

Nyckelord

Spoken word, poesi, subjektivitet, muslimska kvinnor, *homeplace*

Mehk Muftee

Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism

Uppsala universitet

E-post: mehek.muftee@cemfor.uu.se